

ლითონის ნემსკავები სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირეთიდან
Metal fishing hooks from the seaside of southwestern Georgia

გიორგი თავამაიშვილი

ისტორიის დოქტორი

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტი

Dr. Giorgi Tavamaishvili

Batumi Shota Rustaveli state University.

Niko Berdzenishvili Institute

DOI: <https://doi.org/10.52340/wbam.2023.02>

აბსტრაქტი: წარმოდგენილი ნაშრომი ეძღვნება მეთევზეობასთან დაკავშირებულ არტეფაქტებს, რომლებიც სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირა ზოლშია მიკვლეული. კერძოდ, განხილულია ქობულეთ-ფიჭვნარის ელინისტური ხანის სამაროვანზე, პეტრას ციხის და ციხის მიმდებარე ტერიტორიაზე აღმოჩენილი სპილენძის, ბრინჯაოსა და რკინის სათევზაო ნემსკავები. ყველაზე ადრეული ბობოყვათის დიუნურ სადგომებზე მიკვლეული ბრინჯაოს ნემსკავებია, რომლებიც ძვ.წ. VIII-VII საუკუნეებით თარიღდება. ყველაზე დიდი რაოდენობით ნემსკავები აღმოჩენილია ფიჭვნარის ელინისტურ სამაროვანზე, სადაც ისინი სათევზაო ბადის ტყვიის საძირავებთან ერთად დაკრძალულებს საფლავში ჰქონდათ ჩაყოლებული. ფიჭვნარის ბრინჯაოს ნემსკავები, თანმხლები მასალის მიხედვით, ძვ.წ. IV-III საუკუნეებით თარიღდება. პეტრა-ციხისძირის ნემსკავები რკინის და ბრინჯაოსგანაა დამზადებული. ისინი შეგვიძლია ახ.წ. VI საუკუნით დავათარილოთ.

საკვანძო სიტყვები: ფიჭვნარი; პეტრა-ციხისძირი; სათევზაო ნემსკავები; სათევზაო ბადის ტყვიის საძირავები;

Abstract: The paper deals with fishery-related artefacts found in the coastal zone of southwestern Georgia. In particular, the fishing lead sinkers of copper, bronze and iron found in the Hellenistic era cemetery of Kobuleti-Phichvnari, in the inner fortress of Petra-Tsikhisdziri and in the vicinity of the fortress are discussed. The earliest traces of Bobokvati are found in the dune sites of bronze, which date back to VIII-VII centuries BC. The largest numbers are found in the Hellenistic cemetery of Phichvnari, where they were buried with the lead sinkers of fishing nets buried in the grave. Phichvnari bronze fishing hooks are dated back to IV-III BC. The fishing hooks found in Tsikhisdziri are made of iron and bronze. We can date Petra-Tsikhisdziri fishing hooks to VI A.D.

Keywords: Phichvnari; Petra-Tsikhisdziri; Fishing hooks; Fishing lead sinkers.

ჩვენი ქვეყნის მატერიალური კულტურის ძეგლების არქეოლოგიური კვლევის პროცესში იშვიათად გვხვდება თევზსაჭერი იარაღები. ეს რეალობა გარკვეული ობიექტური მიზეზებით

არის განპირობებული, რის თაობაზე, ამჯერად, არ შევჩერდებით. ჩვენი მიზანია წარმოვაჩინოთ მეთევზეობასთან დაკავშირებული არტეფაქტების ერთი კონკრეტული ჯგუფი, რომელიც სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირა ზოლშია აღმოჩენილი. კერძოდ, ვისაუბრებთ ლითონისგან დამზადებული სათევზაო ნემსკავების შესახებ, რომლებიც ქობულეთ-ფიჭვნარსა და პეტრა-ციხისძირშია მიკვლეული.¹

თევზჭერის მრავალსაუკუნოვან პრაქტიკაში ანკესით თევზაობა, სხვადასხვა ეპოქის და გეოგრაფიულ გარემოში მცხოვრები ხალხისთვის, ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ მეთოდს წარმოადგენდა (Galili, Rosen, 2007:10). მკვლევართა აზრით, ანკესით თევზაობის პოპულარობა იმითაც უნდა ყოფილიყო განპირობებული, რომ თევზჭერის ამ მეთოდს შედარებით მარტივი იარაღები და ნაკლები ემპირიული გამოცდილება სჭირდებოდა (King, 2013:12). ალბათ, ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ, პოპულარობის მიუხედავად, ანკესით თევზაობა დიდი პროდუქტიულობით არ გამოირჩეოდა (Giron, 2012: 226). ის კონკრეტული ოჯახის ყოველდღიური კვების მარაგის შესავსებად შეიძლება ყოფილიყო საკმარისი და ამ პრაგმატული თვალსაზრისით - გამართლებული (Bekker-Nielsen, 2003: 90).

თევზსაჭერი იარაღები, რომლებიც შექმნეს სხვადასხვა დროს და მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში, ხშირ შემთხვევაში, ძალიან ჩამოგავს ერთმანეთს, ზოგჯერ კი, ფაქტობრივად, იდენტურიცაა. ძნელი გასარკვევია, ეს იარაღები დამოუკიდებლად შეიქმნა სხვადასხვა ცივილიზაციებში და ადამიანთა ინტელექტუალმა შესაძლებლობებმა განაპირობა მსგავსი შედეგის მიღება, თუ ეს გამოცდილება გავრცელდა მიგრაციების და კულტურული გაცვლის გზით (Sahrhage, Lundbeck, 1992:8). ასევე, თვალშისაცემია საუკუნეთა მანძილზე ნემსკავების ფორმათა სტაბილურობა, რაც გარკვეულ პრობლემებსაც კი ქმნის აღნიშნული არტეფაქტების დათარიღების დროს (Romanović, 2016:21).²

ქართულ სამეცნიერო თუ პოპულარულ ლიტერატურაში ნემსკავები ზოგჯერ ანკესის, ზოგჯერაც ნემსკავის სახელით გვხვდება.³ წარმოდგენილ ნაშრომში, ჩვენ ამ ნაკეთობებს მოვიხსენიებთ ნემსკავის, ხოლო თევზსაჭერ მოწყობილობას, რომელიც წარმოადგენს ნემსკავის, ძაფის/ძუის და ჯოხის ერთობლიობას - ანკესის სახელით.

არქეოლოგიური კვლევებით დასტურდება, რომ ადრეული ნემსკავები სხვადასხვა მასალით (ქვა, ხე, ძვალი, მოლუსკის ნიჟარა, კაჟი, კუს ბაქანი, ცხოველის ბრჭალი, ფრინველის ნისკარტი და ა.შ.) მზადდებოდა. უცნობია, როდის გაჩნდა პირველად იდეა ნემსკავის შექმნისა. არქეოლოგიურ მონაცემებზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ნემსკავებს გვიანი პალეოლითის ხანიდან მოიხმარდნენ, ხოლო ნედლეულად იმ მასალას არჩევდნენ, რომელზეც,

¹ ნაშრომში მოტანილი მასალა იხსნება ბათუმის არქეოლოგიურ მუზეუმში. მუშაობის პროცესში დიდი დახმარება გაგვიწიეს მუზეუმის თანამშრომლებმა, რისთვისაც მათ გულწრფელ მადლობას მოვახსენებ.

² კუნძულ კრეტაზე აღმოჩენილი ძვ.წ. 2400 წლით დათარიღებული ბრინჯაოს ნემსკავები, ფორმით და დეტალების დამუშავებით, არ განსხვავდება ანტიკური პერიოდის ნემსკავებისგან (Castleden, 2001:114).

³ ტერმინის განმარტებისთვის: ანკესი „წვლილი ნემსკავი“ (სულხან-საბა, 1991:57); „ანკესი: ნემსკავი, წილკავი“ (ნეიმანი, 1951:18); „ანკესი: 1. თევზის საჭერი წვრილი, წვეტიანი კაუჭი რკინისა; 2. სათევზაო მოწყობილობა - გრძელი, მოქნილი ჯოხი, რომელზედაც მიმაგრებულია კედი და მასზე გამოზმული ეს კაუჭი (ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, 1990:70). ქართველურენოვან სივრცეში „ანკესი“ ბერძნულიდანაა (αγκίστρι) შემოსული (ბუკია, 2013: 279). დასავლეთ საქართველოში გავრცელებული იყო ტერმინი „ანკესი“, აღმოსავლეთში კი - „ნემსკავი“ (მირიანაშვილი, 1975:100-101).

კონკრეტულ ეპოქაში და რეგიონში, ხელი უფრო მიუწვდებოდათ (ქვა, ნიჟარა, ძვალი, ხე).⁴ მოგვიანოდ, ნემსკავეების დასამზადებლად ლითონის (სპილენძის, ბრინჯაოს, რკინის) მასალის გამოყენებამ, შესაძლებელი გახადა უფრო დახვეწილი და მტკიცე სათევზაო იარაღის შექმნა (Saly, Gipson...2007:1). ძვ.წ. 3500-3000 წლებისთვის ეგვიპტელები თევზს იჭერდნენ მარტივი სპილენძის ნემსკავეებით (Anson, 1932:20), რომელსაც XII დინასტიის დროს წვეროზე ფხა დაუმატეს (Gaur, Sundaresh, 2004:514). XVIII დინასტიის ეგვიპტელები უკვე ბრინჯაოს ფხიან ნემსკავეებს იყენებდნენ (Diab, 2015:4). ძვ.წ. IV-III ათასწლეულებში სპილენძის და ბრინჯაოს ფხიანი ნემსკავეებით თევზაობდნენ სპარსეთის ყურესა და სამხრეთ-დასავლეთ ირანში (Potts, 2012:226) ძველი ბერძნები ძვ.წ. II-I ათასწლეულებში ბრინჯაოს ნემსკავეს ანიჭებდნენ უპირატესობას (Mylona, 2014). რომაელები რკინის, სპილენძისა და ბრინჯაოს ნემსკავეებით თევზაობდნენ, რომლებსაც თევზის სიდიდის მიხედვით არჩევდნენ. ნემსკავეების ევოლუციის კონტექსტში ეთნოგრაფიულ და ფოლკლორულ მასალას თუ მოვიშველიებთ, დავრწმუნდებით, რომ ტექნიკური პროგრესის მიუხედავად, სხვადასხვა გეოგრაფიულ გარემოში მცხოვრები და განსხვავებული კულტურული ტრადიციების მატარებელი ხალხი, ორგანული მასალისგან დამზადებულ ნემსკავეებს დიდხანს მოიხმარდა. იგივე შეიძლება ითქვას ბრინჯაოს ნემსკავეებზე, რომელთაც მეთევზეები XI საუკუნის ჩათვლით იყენებდნენ (Sahrhage, Lundbeck, 1992:12).

ლითონის ნემსკავეების ფორმათა ნაირგვარობის მიუხედავად, ანკესით თევზაობა არ წარმოადგენდა უნივერსალურ მეთოდს ყველა სახეობის თევზის დასაჭერად. მკვლევართა აზრით, ლითონის ნემსკავეების ფორმირების ადრეულ ეტაპზე, პრობლემური იქნებოდა ნემსკავეის გამოყენება ე.წ. ფილტრატორებზე ან სოლეიდებზე, რადგან ამ უკანასკნელთა პატარა და ვიწრო ყბები მხოლოდ პლანქტონის, ან მცირე ზომის უხერხემლოთა გადამუშავებაზე იყო მორგებული. გაჭირდებოდა ნემსკავით იმ თევზების დაჭერა, რომელთა სიგრძე არ აღემატებოდა 30 სმ-ს, და პირიქით, ადრეულ პერიოდში ასევე რთული იქნებოდა 20კგ და მეტი წონის თევზების დაჭერა, რადგან, ნემსკავი თუ არა, ძუა ვერ გაუძლებდა დაწოლას (Romanović, 2016:27).⁵ ამ ჩამონათვალს უნდა დავუმატოთ თევზები, რომლებსაც ბასრი კბილებით მარტივად შეეძლოთ ნემსკავეზე დამაგრებული თოკის გადაკვნეტა. ფაქტობრივად, დასახელებული ჯგუფების გარდა, ზღვებსა და მდინარეებში, შესაძლებელი იყო ნემსკავიანი ანკესით ყველა სახეობის თევზის დაჭერა (Giner, 2010:41).

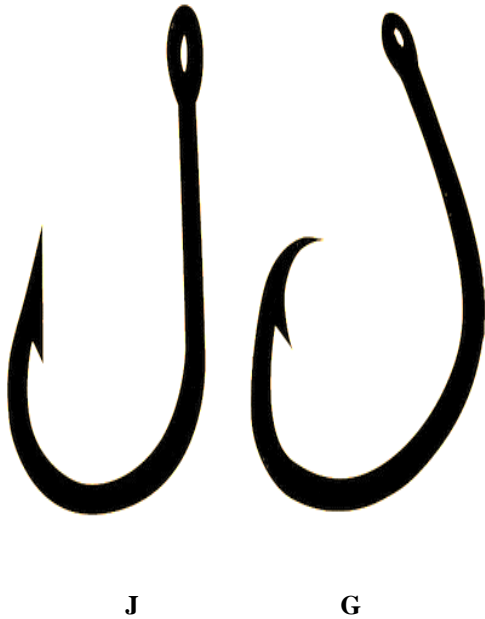
ქართველი მკითხველი არ არის განებივრებული, როგორც, ზოგადად, თევზჭერის, ასევე თევზჭერის იარაღების შესახებ სპეციალური ნაშრომებით. ამიტომ, სანამ უშუალოდ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირეთში აღმოჩენილ ლითონის ნემსკავეებზე ვისაუბრებთ, გვსურს, მხოლოდ ზოგადად, ამ ტიპის ნაკეთობათა კლასიფიკაციის და ტერმინოლოგიის თაობაზე შევაჩეროთ მკითხველის ყურადღება.

ნემსკავეების კლასიფიკაცია ეფუძნება ტიპოლოგიურ და ფუნქციონალურ პრინციპებს.

⁴ ყველაზე ძველი, 16-23 ათასი წლის წინანდელი, მოლუსკის ნიჟარისგან დამზადებული ნემსკავეები აღმოჩნდა პუნძულ ოკინავაზე (იაპონია) და ჯერემილას გამოქვაბულში (აღმოსავლეთ ტიმორი) (Pajdla, 2014:16).

⁵ მეთევზეები ნემსკავის ჯოხზე მისამაგრებლად არჩევდნენ კედის, კანაფის და აბრეშუმის ძაფს (მირიანაშვილი, 1975:101). რომაელები უპირატესობას ანიჭებდნენ ცხენის ძუას და სელს. ძუის ფერი თეთრი, რუხი ან წითური უნდა ყოფილიყო. ძუას ასევე ღებავდნენ ლურჯ-ნაცრისფერ ან ლურჯ-მეწამულ ფერებში, რადგან თვლიდნენ, რომ, მზეზე ტალღა მოლურჯო ფერს კარგად მაღავდა (Urteaga Artigas, 2002: 114).

ტიპოლოგიურ პრინციპს საფუძვლად უდევს მორფოლოგიური მახასიათებლები, ფუნქციონალური კი ეყრდნობა ანკესის მორფომეტრული კომპონენტების ერთობლიობას, რომლის შემადგენელ ნაწილს ნემსკავი წარმოადგენს (Ляшкевич, 2004:191; Мекa, 2004: 1309-1311).⁶ ნემსკავების მორფოლოგია და სპეციფიკურ ნიშანთა ერთობლიობა შეიცავს მნიშვნელოვან ინფორმაციას მათი ფუნქციონალური დანიშნულების შესახებ. მკვლევართა აზრით, ნემსკავების ზომის და სხვა მახასიათებლების (ღეროს სიდიდე, წვეროს მორკალვის კუთხე, ყელის და ფხის სიდიდე და ა.შ.) ანალიზი იძლევა საშუალებას გავერკვეთ, როგორც თევზჭერის ძველ მეთოდებში, ასევე დავადგინოთ ის სახეობები, რომლებზეც თევზაობდნენ სხვადასხვა ეპოქის და რეგიონის მეთევზეები (Pedergrana...2021:9).



ლითონის ნემსკავები ძირითადად ერთი, ორი და სამკაუჭიანია. უფრო გავრცელებული ერთკაუჭიანი ნემსკავებია. ფორმის მიხედვით ერთკაუჭიან ნემსკავებშიც ათეულობით ვარიანტი გამოიყოფა. ყველაზე პოპულარული „მრგვალად მორკალული“ („round bend“) (ლათინური ასო “J”-ს ფორმის) და „წრიული“ („circle“) ლათინური ასო “G”-ს ფორმის) ნემსკავებია. არსებითი განსხვავება “J” და “G” ტიპის ნემსკავებს შორის იმაში მდგომარეობს, რომ წრიული ნემსკავების ღერო შიგნითაა ჩაბრუნებული, წვერო ღეროსკენ, ფხა კი მორკალული ძირისკენ პერპენდიკულარულად არის მიმართული. რაც შეეხება “J” ფორმის ნემსკავებს (რომელთაც ლათინურ ასო “U”-საც ამსგავსებენ და ზოგჯერ ასეც მოიხსენიებენ), მათი ღერო სწორია,

იშვიათად შიგნით ან გარეთ გადახრილი: წვერო, ღეროს პარალელურად, ფხა კი მორკალული ძირისკენ პერპენდიკულარულადაა მიმართული (Saly, Gipson...2007:5). ეს, ერთი შეხედვით, უმნიშვნელო განსხვავება, კონკრეტულ ფუნქციონალურ დატვირთვას იძენს სხვადასხვა სახეობის თევზების დასაჭერად ნემსკავის შერჩევის დროს.⁷ პროფესიონალთა აზრით, ყველაზე ოპტიმალური ნემსკავის ის ფორმაა, რომელიც უზრუნველყოფს ნემსკავის თავისუფალ შეღწევას თევზის პირის

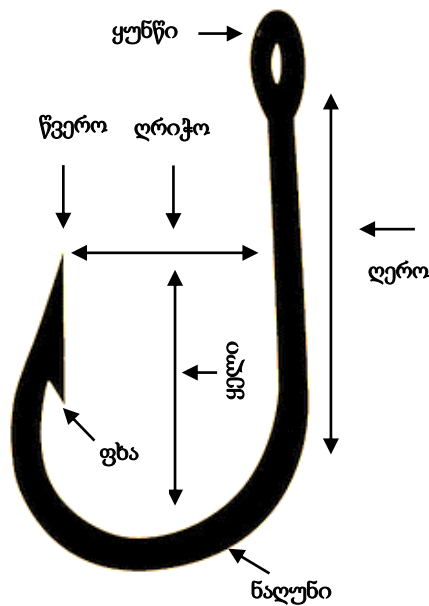
⁶ თუმცა, მკვლევართა ნაწილი თვლის, რომ მორფოლოგიური პრინციპით კლასიფიცირების დროს ძირითადად აქცენტი კეთდება ფორმალურ მახასიათებლებზე და უგულვებელყოფილია ფუნქციური თავისებურებები. მათ უფრო მართებულად მიაჩნიათ ნემსკავების კლასიფიცირება სარეწაო ხასიათის მიხედვით, რაც ძირითადად ეფუძნება ნემსკავის ღეროს მორკალვის რადიუსის მაჩვენებელს. ამ შემთხვევაში გამოიყოფა ნემსკავები, რომლებსაც იყენებენ ანკესით თევზაობის დროს (მორკალვის R-1სმ.) და ნემსკავები, რომელთაც იყენებენ სხვა მოწყობილობით თევზაობის დროს (მორკალვის R-1სმ-ზე მეტი) (Кыза, 2016:61).

⁷ “J” ფორმის ნემსკავებს „ჩვეულებრივსაც“ უწოდებენ, ან ხატოვნად „დაიჭირე-გაუშვის“ სახელით მოიხსენიებენ. ფორმა “G” ნემსკავებისთვის არ ახალია: ნიჟარისგან დამზადებული მსგავსი ფორმის ნემსკავები მიკვლეულია ლათინური ამერიკის კოლუმბამდელი პერიოდის სამარხების გათხრების დროს (Circle Hook Definition...2003:5). ისინი პოპულარული გახდნენ გავრცელებული შეხედულების გამო, რომ მათი ჩახვეული წვერო, მეტწილად, თევზის პირის ღრუს და ყბებს ებმება და არ აზიანებს შინაგან ორგანოებს, რაც დადებითად აისახება თევზის პოპულაციის შენარჩუნებაზე (McGrath, Butcher...2011; Lukacovic, Uphoff, 2002: 97-100). მიუხედავად იმისა, რომ ეს ვერსია ბოლომდე არ არის შესწავლილი, თანამედროვე ნემსკავების უმეტესობა „G“ ფორმის საფუძველზეა დამზადებული (Circle Hook Definition ... 2003:5).

ღრუში, ამავე დროს, მინიმუმამდე დაჰყავს ნემსკავიდან თევზის დაძვრენის შესაძლებლობა (Brinkhuizen, 1983:13).

მიუხედავად იმისა, რომ ანკესით თევზაობის დროს სხვადასხვა ფორმის და ზომის ლითონის ნემსკავები გამოიყენება (შეიძლება ითქვას, რომ მათ შორის განსხვავება ძირითადად განპირობებულია ზღვის და მტკნარ წყალში თევზჭერის სპეციფიკური ხასიათით) (Romanović, 2016: 19). ფაქტობრივად, ყველა მათგანს ერთი და იგივე საბაზო ანატომია გააჩნია, თუმცა, სამეცნიერო და პოპულარული ხასიათის ნაშრომებში ნემსკავების პარამეტრებიდან რამდენიმე დეტალი გამორჩეულად არის აქცენტირებული:

1. წვერო (ინგლ. Point), რომელზეც სატყუარა მაგრდება; 2. ფხა (ინგლ. Barb), რომელიც წვეროს საწინააღმდეგო მხარეს არის მიმართული და ნემსკავზე წამოგებულ თევზს არ აძლევს თავის დახსნის საშუალებას; 3. ნალუნი (ინგლ. Bend) ნემსკავის ძირის მოხრილი ნაწილი; 4. ღერო (ინგლ.



Shank), მონაკვეთი ყუნწიდან ნალუნამდე; 5. ყელი (ინგლ. Throat) სივრცე ნალუნიდან წვერომდე; 6. დრიჭო (ინგლ. Gap/ Gape) სივრცე ღეროსა და წვერს შორის; 7. ყუნწი/ თვალი (ინგლ. Eye), რომლითაც ნემსკავი მაგრდება ძუაზე ან ძაფზე;⁸ ნემსკავის სიმაღლე იზომება მორკალული გვერდის ძირიდან ყუნწამდე, სიგანე - მორკალვის დასაწყისიდან ფხამდე. რუსულენოვან ნაშრომებში ნემსკავის მორკალულ მონაკვეთს ორ ნაწილად ყოფენ: მორკალული ძირის შუა წერტილიდან ფხამდე მონაკვეთს შუბლს (Лон) უწოდებენ, ხოლო შუა წერტილიდან საწინააღმდეგო მხარეს, ფხის პირდაპირ - კეფას (Затылок). ასევე გამოყოფენ ღეროზე დატანილ ე.წ. წვეტანებს (Зазурина), რომელიც ხელს უშლის ნემსკავიდან სატყუარას ჩამოცურებას.

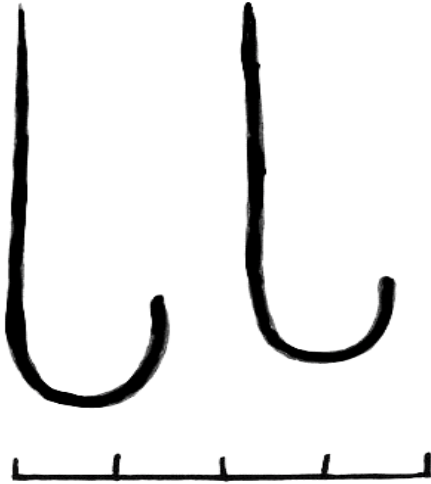
ადრეული ლითონის ნემსკავების დამზადების ორი მეთოდი არსებობდა: მავთულის უბრალო მოღუნვით, ან გაბრტყელებით. იმ ნემსკავებს, რომლებიც მავთულის მოღუნვით მზადდებოდა, ღერო ჭრილში მრგვალგანივკვეთიანი აქვს, ხოლო გაბრტყელებით დამზადებულს - ოვალურგანივკვეთიანი (Saly, Gipson...2007:6). როგორც ჩანს ეს დეფინიცია არ არის უნივერსალური, რადგან ჩვენთან აღმოჩენილ ნემსკავებს (ამის თაობაზე დაწვრილებით კიდევ ვისაუბრებთ) ღერო და წვეროსკენ მორკალული ნაწილი (ნალუნი) ჰორიზონტალურ ჭრილში ხან მრგვალი, ხან კიდევ ოვალურგანივკვეთიანი.

როგორც უახლესი არქეოლოგიური აღმოჩენები მოწმობს, რომ ჩვენ რეგიონში თევზჭერით ჯერ კიდევ ახალი ქვის ხანაში იყვნენ დაკავებულნი. მართალია, ამ ეპოქის ნემსკავები ჯერჯერობით მიკვლეული არ არის, მაგრამ ნეოლითურ ხანის ნამოსახლარებზე (მახვილაური) აღმოჩენილია გვერდებამოდარული ბრტყელი ქვები, რომლებიც სათევზაო ბადის საძირავებად არის მიჩნეული (გოგიტიძე, 1977:8). არ უნდა გამოვრიცხოთ, რომ ქვის ხანაში, ადგილობრივები

⁸ ლითონის ნემსკავის ყუნწი ძირითადად ორი ტიპისაა: თვალის/ზეჭდის (მრგვალი) და ნიჩბის (ბრტყელი) ფორმის. რაც უფრო დიდია ნემსკავი - დიდია ყუნწი, რაც უფრო დიდია ყუნწი - უფრო გრძელი ძუის წამოგება შეიძლება ნემსკავზე. ნემსკავის ღეროს სიგრძესაც პრაქტიკული დატვირთვა ჰქონდა: მოკლეღეროიან ნემსკავებს უფრო მეტად იყენებდნენ მტკნარ წყალში, ხოლო გრძელღეროიანებს - ზღვაში სათევზაოდ.

ანკესით თევზაობას არ წყალობდნენ,⁹ ან კიდევ (ეს ვერსია უფრო დამაჯერებლად ჩანს), ისინი ნემსკავებს ისეთი ორგანულ მასალისგან ამზადებდნენ (ხე, ძვალი), რომლებიც, სამწუხაროდ, დრო-ჟამთან მიმართებაში დიდი მედეგობით არ გამოირჩევიან. რეგიონის სპეციფიკურმა გეოგრაფიულმა პირობებმა მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი აღნიშნული არტეფაქტების განადგურებას.¹⁰

თუ კვლავ არქეოლოგიურ მასალას მოვიშველიებთ, ცხადი ხდება, რომ ადგილობრივი მოსახლეობა მეთევზეობით მომდევნო ეპოქებშიც აქტიურად იყო დაკავებული, რის



მატერიალურ დადასტურებას წარმოადგენს გვიანბრინჯაო-ადრერკინის, წინაანტიკური, ანტიკური, ადრე და გვიანი შუასაუკუნების ძეგლებზე აღმოჩენილი სათევზაო ბადის ორმხრივ და ცალმხრივ ამოღარული ქვის საძირავები (ინაიშვილი, 1977:102, ტ. XXXVII; თავამაიშვილი, 2012:79, ტაბ.23; Микеладзе, Хахუთაიშვილი, 1985:26; კახიძე, მამულაძე, 1988: 59; კახიძე, ხახუტაიშვილი, 1989:90. ტ. XVII-XVIV), ლითონის (სპილენძი, ბრინჯაო, რკინა) ნემსკავები (თავამაიშვილი, 2012; კახიძე, ვაშაკიძე, 2010:90; კახიძე, ვაშაკიძე, შალიკაძე, 2013:39, ტ.X-XI), ტყვიის და ბრინჯაოს ბადის საძირავები (კახიძე, ვაშაკიძე, 2010: 90).¹¹

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირა ზოლში ყველაზე ადრეული ლითონის

⁹ წინა დინასტიურ პერიოდში არც ეგვიპტელები მეთევზეები იყენებდნენ ნემსკავებს და მხოლოდ ბადით თევზაობდნენ (Diab, 2015:2). ავსტრალიელი აზორიგენების თითქმის ყველა მითში საუბარია შუბით თევზაობაზე, იშვიათადაა მოხსენიებული ბადე, საერთოდ არაფერია ნათქვამი ანკესით თევზაობის შესახებ. ეთნოგრაფიული მასალებითაც, არც მატერიკული სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ხალხებში არ დასტურდება ტრადიცია ნემსკავის გამოყენებისა (Мосиаш, 2012:5). ჩათალ-ჰუიუკის ქვის ხანის ძეგლების გათხრების დროს 16 ათასამდე თევზის ჩონჩხი აღმოაჩინეს, მაგრამ, მხოლოდ ერთ ნემსკავს მიაკვლიეს, რაც უნდა მიუნიშნებდეს, რომ ადგილობრივები, ძირითადად, ბადით და სატყუარათი თევზაობდნენ (Pajdla, 2014:22).

¹⁰ მკვლევართა დაკვირვებით, რადგან საზოგადოების განვითარების ადრეულ ეტაპზე თევზჭერა არ ითხოვდა სპეციალურ ინსტრუმენტებს, ამიტომ, ზოგ ძეგლზე, თევზაობის არსებობის კვალი შეიძლება ვერც კი შევამჩნიოთ (Gartside, Kirkegaard. 2009:105; O'Connor, Ono, Clakson:2011:1117-1121). ადრეულ ეტაპზე სათევზაო არტეფაქტების არქეოლოგიური დეფიციტი შეიძლება იმითაც აიხსნას, რომ სანაპიროსთან მცხოვრებლები თევზს ყვინთვით იჭერდნენ, რისთვისაც კალათის და ქვის გარდა სხვა სპეციალური საშუალებები არ სჭირდებოდათ (Brinkhuizen, 1983:13; Galili, Zemer, Rosen, 2013:146). ეთნოგრაფიული კვლევა ადასტურებს, რომ გამოცდილი მეთევზისთვის პრობლემას არ წარმოადგენდა შიშველი ხელებით თევზაობაც (Ono, 2010:269; Potts, 2012:225; ქენქაძე, 2011:44), რაც უფრო პროდუქტიული იყო სანაპირო ზოლში ზღვის მოქცევა/მიქცევის დროს (Куманцов, Райков, 2012:4). რაც შეეხება ბადით თევზაობას, ამ დროს, ტრადიციულად, ბრტყელი გვერდებამოღარული ქვის საძირავებს მოიხმარდნენ. ძველი მეთევზეები დიდ თევზებზე სანადიროდ ზოგჯერ საბრძოლო იარაღსაც იყენებდნენ, რასაც, აღმოჩენის შემთხვევაში, ჩვენ, დიდი ალბათობით, სათევზაო იარაღად ვერ ან არ აღვიქვამთ.

¹¹ საქართველოს ადრეული ეპოქის არქეოლოგიურ ძეგლებზე ლითონის ნემსკავები იშვიათად გვხვდება. მხოლოდ ერთეული ნიმუში დასტურდება საგვარჯილეს ენეოლითურ ძეგლზე (ნებიერიძე, 2010: ტაბ. XXII-14), და ორქოსანის ადრეობრინჯაოს ნამოსახლარზე (ორჯონიკიძე, ჯიბლაძე, 2010:135, ტაბ. II- 6,7,8)

ნემსკავეები ცნობილია ბობოყვათის ე.წ. „დიუნური სადგომიდან“. ნემსკავეებთან ერთად სადგომებზე აღმოჩენილია ორმხრივ და ცალმხრივ ამოდარული საშუალო ზომის ბრტყელი ქვებისგან დამზადებული სათევზაო ბადის საძირავეები. ბობოყვათის ნემსკავეები ბრინჯაოს ნაკეთობებია. ისინი ცუდად არის შენახული, რაც არ არის გასაკვირი, თუ გავითვალისწინებთ მათი აღმოჩენის პირობებს. შედეგად, არცერთ ნიმუშზე, ფაქტობრივად, არ არის შემორჩენილი ფხა, ყუნწი და წვერო. ნემსკავის ზომებია: სიმაღლე - 4,8სმ/4,4 სმ. სიგანე - 1,6სმ/ 1,4სმ. ღეროს D-0,15 სმ. სივრცე ნემსკავის ღეროსა და წვეროს შორის 1,4სმ/1,1სმ. ბობოყვათის დიუნური სადგომის ნემსკავეები, თანმხლებ მასალასთან ერთად, ძვ.წ.VIII-VII საუკუნეებით თარიღდება (თავამაიშვილი, 2012: 79, ტაბ. 23)

საქართველოს ზღვისპირა ზოლში ლითონის ნემსკავეები ყველაზე დიდი რაოდენობით აღმოჩენილია ფიჭვნარის ელინისტური ხანის სამაროვანზე. ისინი, მეტწილად, სათევზაო ბადის ტყვიის საძირავეებთან ერთად¹² დაკრძალულებს სამარხ ორმოში ჰქონდათ ჩაყოლებული (კახიძე, ვაშაკიძე, 2010; კახიძე, ვაშაკიძე, შალიკაძე, 2013).¹³

1. 1982 წელს № 137 სამარხის სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში აღმოჩნდა ბრინჯაოს ორი ნემსკავი,¹⁴ ხოლო იქვე, სამარხის ჩრდილოეთ მონაკვეთზე, დაკრძალულს ჩაყოლებული იყო სათევზაო ბადის 7 ცალი ტყვიის საძირავი.

ნემსკავი სპილენძის მავთულისგანაა დამზადებული. კორპუსი „J“ ფორმისაა. ნემსკავის ღერო ჭრილში მრგვალგანიკვეთიანია, რადგან ღერო და ნალუნიც გაბრტყელებით არ არის გამოყვანილი. ღერო ყუნწისკენ და წვეროსკენ შევიწროვებულია. ყუნწის შემორჩენილი ნაწილი ოდნავ გარეთაა გადაშლილი. როგორც ჩანს, წვერო ფხით იყო გაფორმებული, რომელიც მომტვრეულია. სავარაუდოდ, ყუნწიც გაბრტყელებით უნდა ყოფილიყო გამოყვანილი, რაც ამჟამად მკაფიოდ არ იკითხება. ნემსკავის სიმაღლე 5.4 სმ-ია. სიგანე 2.5 სმ. სივრცე ღეროს და მორკალულ ნაწილს შორის შეადგენს 1.9 სმ-ს. ნემსკავის წონა 4.85 გრამია (ტაბ.1-1).

2. 2010 წელს №292 სამარხში დაკრძალულის მარცხენა ხელთან აღმოჩნდა ბრინჯაოს სამი ნემსკავი (ტაბ.1 12-13-14) და სამი ტივტივა.¹⁵

¹² მკვლევართა ზრით, ბადის საძირავეებად ტყვიის მასალის გამოყენება მნიშვნელოვანწილად განპირობებული უნდა ყოფილიყო ტყვიის მაღალი კუთრი წონით და, რაც ყველაზე არსებითია, წყალთან სისტემატიური კონტაქტის მიუხედავად თვისებების შეუცვლელობის გამო (Giron, 2012:219).

¹³ ნემსკავეები ჩაყოლებული იყო კიორტიკ-თეფეს ნეოლითური ხანის სამარხებში (Riehl, Siebert, Alt, Özkaya, 2010). სამარხში სათევზაო ინვენტარის ჩაყოლების ფაქტი დასტურდება კლასიკური ხანის ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთის სამაროვნებზეც (Парович-Пешикан, 1974:58, рис.105). ეს ტრადიცია მომდევნო ეპოქებშიც გრძელდება: ახ.წ. II-IV სს. ჰარაქსის კრემაციულ ამფორა-სამარხებში ბრინჯაოს ნემსკავეებიცაა აღმოჩენილი (Блавадский, 1951:259,262). ახ.წ. VII-VIII საუკუნეების ბოსფორის სამაროვანზე დაკრძალულ მამაკაცს ჩანთაში რამდენიმე ნემსკავიც ჰქონდა ჩაყოლებული (Хайрединова, 2013:288, рис. 2а). ნემსკავს სამარხში აყოლებდნენ ახ.წ. II-IV საუკუნეების ალბანეთში (Асланов, 1962:66). ნემსკავეების სამარხში აღმოჩენის ფაქტი დასტურდება XI-XII საუკუნეების თურქი პეჩენიგების სამაროვანზე (Агаджанов, 1969: 96).

¹⁴ მკვლევრები მათ ანკესის სახელით მოიხსენიებენ (კახიძე, ვაშაკიძე, 2010:227). მეორე ნემსკავი დაზიანებული აღმოჩნდა, რამაც გაართულა მისი სამარხიდან ამოღება. ამდენად, კონკრეტული ნიმუშის შესახებ ვერ ვისაუბრებთ.

¹⁵ ჩვენ საეჭვოდ მიგვაჩნია ამ ნივთების ტივტივებად მოხსენიება. უპირველეს ყოვლისა, ისინი ბრინჯაოს ნაკეთობებია და საკუთარი წონის გამო წყლის ზედაპირზე ვერ იტივტივებდნენ და ვერ შეასრულებდნენ

აღნიშნული ნემსკავები ფიჭვნარში აღმოჩენილ სხვა ნემსკავებთან შედარებით პატარა ზომისაა. სამივე ნემსკავი ერთმანეთთან სქელი პატინის ნადებით არის შეერთებული (ერთი ნემსკავი შედარებით ცალკეა გამოყოფილი, ორი კი ერთიმეორეზეა დადებული და ჟანგით შეერთებული), რაც ართულებს სრულფასოვანი დაკვირვების და მათი განცალკევების შესაძლებლობას. ჟანგის ნადები მცირე ფრაქციის ქვიშითაც არის გაჯერებული. ნემსკავები „J“ ფორმისაა. წვერო დაზიანებულია, თუმცა ჩანს, რომ ოდნავ გარეთაა გადაშლილი. ფხა არცერთ ნიმუშზე არ არის შემორჩენილი. ორ ნემსკავზე ყუნწი იკითხება, რომელიც მავთულის გაბრტყელებით არის გამოყვანილი. ნემსკავების სიმაღლე 3.1 სმ-ია, სიგანე 1,5 სმ. სივრცე ნემსკავის წვერსა და ვერტიკალურ ღეროს შორის შეადგენს 1.1. სმ-ს. ნემსკავების ჯამური წონა 3.0 გრამია.

3. 2010 წელს №301 სამარხში მიცვალებულის მარცხენა ფეხის აღმოჩნდა ბრინჯაოს ათი ნემსკავი. სამარხის სამხრეთ-დასავლეთ კუთხეში, დაკრძალულის მარცხენა ფეხთან, აღმოჩნდა ტყვიის საძირავები (86 ცალი)(ტაბ.1), რაც მკვლევრებს აფიქრებინებს, რომ სამარხში სათევზაო ბადე იყო ჩაყოლებული (კახიძე, ვაშაკიძე, შალიკაძე, 2013:48).¹⁶

1. ნემსკავი (ქ.ფ. 2010. საინვ. № 301₁). „J“ ფორმის. მორკალული ძირი, ნემსკავის სიმაღლესთან (4,6 სმ.) მიმართებით, სქელია (0,4 სმ.), ჭრილში მრგვალგანივკვეთიანი ღერო ყუნწისკენ შევიწროვებულია (0,15სმ.) და ოდნავ გარეთაა გადაშლილი. ყუნწზე შემორჩენილია დახვეული ძაფის/ძუის 5 რიგი. წვერო მცირედ წაწვეტებულია (სავარაუდოდ, დამუშავებული), ფხის გარეშე. ნემსკავის სიგანე 2.3 სმ-ია. სივრცე ვერტიკალურ ღეროსა და წვეროს შორის 2.2 სმ-ია. ნემსკავის წონა შეადგენს 5.0 გრამს.

2. ნემსკავი (ქ.ფ. 2010. საინვ. № 301₂). „J“ ფორმის. წინა ნიმუშთან შედარებით კარგადაა შემონახული. კორპუსის ღეროს მორკალული ნაწილი სქელია (0.1 სმ), ჭრილში მართკუთხა-განივკვეთიანი. ნემსკავის სიმაღლე 4.6 სმ-ია, სიგანე - 2,6სმ. ნემსკავის ღერო ყუნწისკენ გაბრტყელებულია და მორკალულ ნაწილზე უფრო ფართოა (0.2 სმ.). სივრცე ვერტიკალურ ღეროსა და წვეროს შორის შეადგენს 1.8 სმ-ს. წვეროზე ფხა გამოკვეთილია და მორკალული ძირისკენ პერპენდიკულარულადაა მიმართული. ყუნწი ბოლოსკენ, ძუის შესამაგრებლად, ღეროსთან შედარებით უფრო ფართოდაა გაბრტყელებული, მასზე შემორჩენილია ნემსკავზე დახვეული ძაფის 6 რიგი. ნემსკავის წონა 6. 30 გრამია.

3. ნემსკავი (ქ.ფ. 2010. საინვ. № 301₃). „J“ ფორმის. წინა ნიმუშებთან შედარებით ვიწროა. კორპუსის ღერო მორკალული ნაწილისკენ გაბრტყელებულია, ყუნწისკენ კი მომრგვალებული

ტივტივას ძირითად ფუნქციას: საჭირო სიღრმეზე შეაკავოს ნემსკავი, თავისი სატყუარით. ძველი მეთევზეები ტივტივებისთვის მსუბუქ მასალას არჩევდნენ (ხის ქერქი, ფრინველის ფრთა). მაგალითად, რომელი მეთევზეები ტრადიციულად იყენებდნენ კორპის (მუხის ქერქის) ტივტივებს (Urteaga Artigas, 2002: 114).

¹⁶ სათევზაო ბადის ტყვიის საძირავები ფიქსირდება ელინისტური ხანის სამაროვნის იმ სამარხებშიც, სადაც ნემსკავი არ იყო ჩაყოლებული: სამარხი №3 (3 ცალი) (კახიძე, ვაშაკიძე, 2010: 262, ტაბ.17-3) სამარხი №209 (60 ცალი) (კახიძე, ვაშაკიძე, 2010:236, ტაბ. 156). მიჩნეულია, რომ ფურცლოვანი ტყვიის საძირავები მეტწილად გამოიყენებოდა მოსასროლი ბადეების ე.წ. „ἀμφίβλητρον“-თვის (Galili, Zemer, Rosen, 2013:151; Romanović, 2016:47). არ გამორიცხავენ მათ გამოყენებას უტილიტარული დანიშნულებითაც (ფრინველებზე სანადიროდ, ქალის კაბის დასაჭიმდაც კი!) (Dütting, Hoss, 2014:433). ცალკე ტყვიის საძირავების დათარიღება რთულია: მეთევზეები მათ ჯერ კიდევ გვიანი ბრინჯაოს ხანიდან იყენებდნენ. სამწუხაროდ, დღეს ტყვიის საძირავების სრულყოფილი მონაცემთა ბაზა ჯერ კიდევ არ არსებობს, რომელიც ამ არტეფაქტების ძირითად პარამეტრებზე (ზომა, წონა) იქნებოდა აგებული (Sharvit, 2013:242). ფიჭვნარის სამაროვნის ტყვიის საძირავების დათარიღება შედარებით ადვილია, რადგან ისინი დახურულ კომპლექსებშია აღმოჩენილი.

და კონუსისებრად წაწვეტებული. უშუალოდ ყუნწი, როგორც წესი, გამოყვანილია გაბრტყელებით (სიგანე 0.3 სმ). მასზე შემორჩენილია ძაფის 5 რიგი. ნემსკავის წვეროს ბოლო მომტვრეულია. წვერო, სავარაუდოდ, ფხიანი უნდა ყოფილიყო. ნემსკავის სიმაღლე 4.6 სმ-ია, სიგანე 2,4 სმ. ნემსკავის წონა შეადგენს 4.30 გრამს.

4. ნემსკავი (ქ.ფ. 2010. საინვ. №3014). „J“ ფორმის. ნემსკავის მორკალული ნაწილი ვერტიკალურ ღეროზე ვიწროა (სიგანე 0,15სმ.) ყუნწი გაბრტყელებულია. ყუნწის ქვემოთ, ღეროზე, წრიულად შემორჩენილია ჰორიზონტალური ნაჭდევები, რომელიც ნემსკავზე ოდესღაც სპეციალურად დატანილი ღარების ან დახვეული ძაფის კვალი უნდა იყოს.¹⁷ ნემსკავის წვერო დაზიანებულია, მომტვრეული აქვს ფხის ნაწილიც. ნემსკავის სიმაღლე - 4.5 სმ-ია, სიგანე 2.2სმ. წონა შეადგენს 4.75 გრამს.

5. ნემსკავი (ქ.ფ. 2010 საინვ. № 3015). „J“ ფორმის. ნემსკავის ვერტიკალური ღერო მრგვალგანივკვეთიანია, მორკალული ნაწილი კი მართკუთხაგანივკვეთიანია, გაბრტყელებული. ვერტიკალური ღერო მორკალულ ნაწილთან შედარებით 0.2 სმ-ით ფართოა. სივრცე წვეროს და ვერტიკალურ ღეროს შორის შეადგენს 2.0 სმ-ს. ყუნწი გამოყვანილია გაბრტყელებით, ყუნწის ქვემოთ შემორჩენილია ძაფის ორი ჰორიზონტალური რიგი. წვეროს ბოლო მომტვრეულია. იგი გაფორმებული უნდა ყოფილიყო ძირისკენ მიმართული ფხით. ნემსკავის სიმაღლე - 4.4 სმ-ია, სიგანე 2.4 სმ. წონა შეადგენს 4.70 გრამს.

6. ნემსკავი (ქ.ფ. 2010 საინვ. № 3016). „J“ ფორმის. ნემსკავის ვერტიკალური ღერო და მორკალული ნაწილი ბრტყელია, ჭრილში მართკუთხაგანივკვეთიანი. ბოლოსკენ წაწვეტებული ყუნწი გამოყვანილია გაბრტყელებით (სიგანე -0.4 სმ), წვერო გადაღეჭილი, ოდნავ შიგნით, ღეროსკენ, გადახრილი. ფხა მომტვრეული, ოდნავ შემორჩენილი. ნემსკავის სიმაღლე -4.6 სმ, სიგანე 2.6 სმ. წონა შეადგენს 5.05 გრამს.

7. ნემსკავი (ქ.ფ. 2010. საინვ. № 3017). „J“ ფორმის. ნემსკავის ვერტიკალური ღერო ჭრილში მრგვალგანივკვეთიანია, საკმაოდ სქელი (0,2 სმ). მორკალული ნაწილი გაბრტყელებულია, ჭრილში მართკუთხაგანივკვეთიანი. ყუნწი გაბრტყელებითაა გამოყვანილი. ყუნწთან შემორჩენილია ჰორიზონტალურად დახვეული ძაფის/ძუის კვალი. ნემსკავის წვერო გამოკვეთილი, ოდნავ გარეთ გადაშლილი. ფხაც ასევე მკვეთრადაა გამოკვეთილი (სიგრძე 0.7 სმ.) და მორკალული ძირისკენ პერპენდიკულარულადაა მიმართული. სივრცე წვეროს და ვერტიკალურ ღეროს შორის 1.8 სმ-ა. ნემსკავის სიმაღლე - 4.6 სმ-ია, სიგანე 2.6 სმ. წონა შეადგენს 5.65 გრამს.

8. ნემსკავი (ქ.ფ. 2010. საინვ. № 3018). „J“ ფორმის. ნემსკავის ღერო მრგვალგანივკვეთიანია (0.2 სმ). მორკალული ძირის ღერო ჭრილში მართკუთხაგანივკვეთიანია, რადგან გაბრტყელებითაა გამოყვანილი. ნემსკავს წვერო და ფხა მომტვრეული აქვს. ყუნწთან შემორჩენილია ძაფის 6 ჰორიზონტალური რიგი. ნემსკავის სიმაღლე - 5.3 სმ, სიგანე 2.7 სმ. წონა შეადგენს 5.28 გრამს.

9. ნემსკავი (ქ.ფ. 2010. საინვ. № 3019). კორპუსი „J“ ფორმის. ნემსკავის ვერტიკალური ღერო მრგვალგანივკვეთიანი, ყუნწისკენ კონუსისებურად შევიწროვებული ღეროს (სიგანე: მორკალული ძირისკენ - 0.4 სმ, ყუნწისკენ- 0,15სმ.). ყუნწი დაზიანებულია. შემორჩენილი ნაწილის სიგანე 0.3 სმ-ია. ყუნწთან მკრთალად იკითხება ჰორიზონტალურად დახვეული ძაფის

¹⁷ თუ ყუნწი რგოლის ფორმით ან გაბრტყელებით არ იყო გამოყოფილი, ნემსკავებზე ჰორიზონტალურ წრიულ ღარებს აკეთებდნენ, რაც ძაფის მყარად დასაფიქსირებლად იყო მოფიქრებული (Brinkhuizen, 1983:13; Galili, Zemer, Rosen, 2013:150, fig.4b).

კვალი. ნემსკავის მორკალული ნაწილი წვეროსკენ შევიწროვებულია. წვერო დაზიანებული, მომტვრეულია სავარაუდო ფხის ნაწილი, რომელიც მორკალული ძირისკენ პერპენდიკულარულად უნდა ყოფილიყო მიმართული. სივრცე წვეროს და ვერტიკალურ ღეროს შორის შეადგენს 1.9 სმ-ს. ნემსკავის სიმაღლე - 4.5 სმ-ია, სიგანე 2.4 სმ. წონა შეადგენს 4.90 გრამს.

10. ნემსკავი (ქ.ფ. 2010. საინვ. № 301¹⁰). „J“ ფორმის. ნემსკავის ვერტიკალური ღერო მრგვალგანვიკვეთიანი, ყუნწისკენ კონუსისებურად შევიწროვებული. მორკალული ნაწილი გაბრტყელებულია, ჭრილში მართკუთხაგანვიკვეთიანი. ყუნწი დაზიანებულია, სავარაუდოდ გაბრტყელებით არის გამოყვანილი. სივრცე წვეროს და ვერტიკალურ ღეროს შორის შეადგენს 1.5 სმ-ს. ღეროს სიგანე: 0.3 სმ-ია. მორკალული ნაწილის სიგანე -0.4 სმ. ყუნწთან შემორჩენილი ჰორიზონტალურად დახვეული ძაფის 6 რიგი. ნემსკავის სიმაღლე 4.1 სმ-ია, სიგანე - 2.3 სმ. სივრცე 1.5 სმ. ნემსკავის წონაა 4.3 გრამი.

ფიჭვნარის ელინისტური ხანის სამაროვანზე მიკვლეული ნემსკავები, თანმხლები სამარხეული ინვენტარის მიხედვით, ძვ.წ. IV-III საუკუნეებით თარიღდება.

ფიჭვნარის ნემსკავები ზომით განსხვავდება ერთმანეთისგან, მაგრამ, უდავოა, რომ ისინი მცირე და საშუალო ზომის თევზების დასაჭერად უნდა ყოფილიყო გამოყენებული. ყველა მათგანი „J“ ფორმისაა. ფიჭვნარის ყველა ნემსკავის ყუნწი ნიჩბის ფორმისაა და მავთულის გაბრტყელებით არის გამოყვანილი. ნემსკავების ღერო მრგვალია, ყუნწისკენ კონუსისებურად შევიწროვებული, ხოლო ნაღუნი, ნემსკავის მორკალული ნაწილი, უფრო მყარია, სქელი და გაბრტყელებითაა გამოყვანილი. №137 სამარხის ნემსკავები შედარებით დიდი ზომისაა. ღერო და ნაღუნი ჭრილში მრგვალგანვიკვეთიანია, არ არის გაბრტყელებული. №292 სამარხის ნემსკავები კი პირიქით - პატარა ზომისაა. არ გამოვრიცხავთ, რომ მათ დასამზადებლად ცუდი ხარისხის ბრინჯაო იყო გამოყენებული.

ვფიქრობთ, რომ შეგვიძლია № 301 სამარხში ჩაყოლებული ნემსკავები ერთი ოსტატის ნახელავად მივიჩნიოთ. მცირე განსხვავება ზომასა და წონაში განპირობებულია იმ გარემოებით, რომ ზოგი მათგანი დაზიანებულია (მომტვრეული აქვთ წვეროს ან ყუნწის ნაწილი). ნემსკავების სიმაღლე მერყეობს 4,1-5,3 სმ-ს, სიგანე 2,2-2,7 სმ-ს, ხოლო წონა 4,3-6,3 გრამის ფარგლებში. ნემსკავების ყუნწს ქვემოთ, როგორ წესი, ძაფის/ძუის დასახვევად 5-6 რიგის სივრცეა გააზრებული. რაც არსებითია, მათი ყუნწი, ფხა, წვერო და ა.შ. ფაქტობრივად, ერთი სტილითაა გამოყვანილი.

ბუნებრივია, ჩნდება კითხვა: რატომ იყო ჩაყოლებული ამდენი ნემსკავი ერთ სამარხში. ჩვენ გამოვდივართ იმ ტრივიალური მოცემულობიდან, რომ, როგორც წესი, ერთი ანკესის ჯოხზე, ან ჯოხის გარეშე - ძუაზე, ერთი ნემსკავი მაგრდება. თუ სამარხში სათევზაო ატრიბუტების ჩაყოლებას სიმბოლური ხასიათი ჰქონდა, მაშინ ამ წესის აღსრულებისთვის, ალბათ, ერთი ნემსკავიც საკმარისი უნდა ყოფილიყო. შესაძლოა, ფიჭვნარელი მეთევზეები, ისევე, როგორც მათი ჩრდილო შავიზღვისპირელი „კოლეგები“, ზღვაში თევზაობის დროს, არა მარტო ტრადიციული კონსტრუქციის ანკესით (ერთი ჯოხი, ერთი ძუა, ერთი ნემსკავი) თევზაობდნენ, არამედ, ზოგ შემთხვევაში (შეიძლება, ხშირადაც), სამ ან მეტ ნემსკავიან ანკესებსაც იყენებდნენ.¹⁸ რაც შეეხება

¹⁸ მრავალნემსკავიან ანკესებს (ჯოხით და ჯოხის გარეშე) აქტიურად იყენებდნენ ძველი მეთევზეები (Boopendranath, 2012:132). ანტიკური ხერსონესის გათხრების დროს, ძველი ქალაქის ერთ-ერთ უბანში მიაკვლიეს 140 ნემსკავს და 50 ტყვიის სამირავს. ძველის მკვლევართა აზრით, ნემსკავების და სამირავების დიდი რიცხვი უნდა მიუნიშნებდეს ადგილობრივების მიერ მრავალნემსკავიანი ანკესების გამოყენების შესახებ.

ტყვის საძირავებს, ბადესთან მიმართებით მათი რაოდენობა შესატყვისია, ლოგიკურია და ზედმეტ კითხვებს არ აჩენს.

ფიჭვნარის ელინისტური ხანის სამაროვანზე თევზჭერის ატრიბუტების (ნემსკავები, ბადის საძირავები) მიკვლევა, საფუძველს იძლევა ვამტკიცოთ, რომ ელინისტური ხანის კოლხეთის მკვიდრთა სამეურნეო საქმიანობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სფერო მეთევზეობა იყო (კახიძე, ვაშაკიძე, შალიკაძე, 2013:49).¹⁹ გამოითქვა ვარაუდი პროფესიონალი მეთევზეების ფენის შესაძლო არსებობაზეც (კახიძე, ვაშაკიძე, 2010:90). ალბათ, არც ის უნდა გამოვრიცხოთ, რომ ფიჭვნარში მეთევზეთა ამქართან ერთად ნემსკავების თუ სხვა სათევზაო ატრიბუტის ოსტატთა ერთობაც არსებობდა.

ფიჭვნარის ელინისტური ხანის სამაროვანზე დადასტურებული დაკრძალვის რიტუალი გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის ადგილობრივთა წარმართული რწმენა-წარმოდგენების შესახებ. გარდაცვლილის ჭირისუფალი, როგორც წესი, მიცვალებულს საფლავში აყოლებდა იმ ნივთებს (თიხის ჭურჭლები, პარფიუმერია, სამკაული, მონეტები და ა.შ.), რომლებსაც გარდაცვლილები „იმქვეყნად მოიხმარდნენ.“ სწორედ ამ არტეფაქტების მიხედვით ვმსჯელობთ მიცვალებულთა სქესზე, ასაკზე, სოციალურ მდგომარეობაზე, პროფესიულ საქმიანობაზე.²⁰ ერთი შეხედვით, სამარხში ჩაყოლებული სათევზაო ნემსკავები და ბადის საძირავები გარდაცვლილთა პროფესიულ საქმიანობაზე უნდა მიუნიშნებდეს, ხოლო სამარხში ჩაყოლების აქტი გარდაცვლილის დაფასების ან უშუალოდ მისი სურვილის გამოხატულება უნდა იყოს (Sharvit, 2013:243). ერთ გარემოებას უნდა მივაქციოთ ყურადღება: ფიჭვნარის სამაროვანზე ნემსკავები და სათევზაო ბადის ტყვის საძირავები ძირითადად იმ სამარხებში ფიქსირდება (№№ 137, 209, 292, 294, 301), რომლებიც, თანხმლები ინვენტარის მიხედვით, ქალთა სამარხებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ. როგორც ჩანს ეს საკითხი უფრო სიღრმისეულ შესწავლას მოითხოვს.²¹ რასთან გვაქვს საქმე? ელინი-

ანკესებს დღისით ნავით გადაადგილებდნენ, ღამით კი დაჭიმულ მდგომარეობაში ზღვაში ტოვებდნენ (Kaddeev, 1970:8; Bekker-Nielsen, 2003:90). ოპიანე (ახ.წ. III ს.) „ჰალიეტიკაში“ ნემსკავებით თევზაობას ყოფს ანკესით და ანკესის გარეშე. ის ანკესის გარეშე თევზაობის შესახებ საუბრისას იხილავს ერთ და მრავალნემსკავიან მოწყობილობათა სისტემას (Galili, Rosen, 2007:6). სხვათა შორის, საქართველოშიც იცოდნენ თოკზე რამდენიმე ნემსკავის ჩამოკიდება და ღამით მდინარეში ერთი ნაპირიდან მეორემდე ჩაფენა. გურიაში მათ „ერთ ყრა ანკესებს“ უწოდებდნენ (ქენქაძე, 2011:27).

¹⁹ ძვ.წ. IV საუკუნის ფიჭვნარის ბერძნულ სამაროვანის სარიტუალო მოედნებზე ჩნდება სათევზე ლანგრები ე.წ. „იხთიები“, რაც, მკვლევართა აზრით, სარიტუალო სუფრაზე თევზის კერძის გამოჩენაზე უნდა მიუნიშნებდეს. ამავე პერიოდში, იმპორტული იხთიები ფიქსირდება კოლხური სამაროვანის სარიტუალო მოედნებზეც (კახიძე, 2007: 32).

²⁰ ფიჭვნარის სამაროვანის გრუნტში, ბუნებრივი პირობების გამო, ორგანული მასალა ჩვენ დრომდე არ ინახება, ამიტომ მხოლოდ კონკრეტულ არტეფაქტზე დაკვირვებით (ნაწილობრივ, მათი სივრცობრივი განლაგებით) გვიხდება განმაზოგადებელი დასკვნების გაკეთება.

²¹ თებეს სამარხ-სამლოცველოების (ეგვიპტე, XIX დინასტია) კედლებზე გამოხატულია თევზაობით დაკავებული ქალი და მამაკაცი, სავარაუდოდ, ცოლ-ქმარი. ჩანს, რომ ქმარი ანკესით თევზაობს, ცოლი კი ეხმარება ნემსკავიდან თევზის მოხსნაში (Diab, 2015:5).

სტური ხანის კოლხურ თემში თევზაობა ქალთა პრეროგატივა იყო თუ ქალთა სამარხებში სათევზაო ინვენტარის ჩაყოლებას სხვა სიმბოლური დატვირთვა ჰქონდა.²²

1988 წელს, პეტრას ციხის ჩრდილოეთით, ყოფილ საბჭოთა სანერგე მეურნეობის ტერიტორიაზე (საველე დოკუმენტით: IV უბანი) გაითხარა ნაგებობის ნაშთი, სადაც აღმოჩნდა რკინის ნემსკავი (ინაიშვილი, თავამაიშვილი, 2010:172). ნემსკავი დიდი ზომისაა (სიმაღლე-10,4 სმ. სიგანე- 6,2 სმ. ღეროს D-0.8სმ.).²³ ის სქელი რკინის მავთულისგან არის დამზადებული. სივრცე ნემსკავის ღეროს და წვერს შორის შეადგენს 4 სმ-ს. ნემსკავის მორკალული ნაწილი და წვერო ოდნავ გარეთაა გადაშლილი. ფხა დიდი ზომისაა (სიგრძე-4სმ.) და გაბრტყელებულია. თოკის გამოსაბმელი სივრცე ნემსკავის წვეროსკენ პერპენდიკულარულად მიმართული მრგვალი ბეჭდის ფორმის ყუნწით (ე.წ. „Ring eye“) არის გაფორმებული (გარე D-2,5 სმ, შიდა D-1 სმ).²⁴ ნემსკავის წონა შეადგენს 78,7 გრამს. (ტაბ. 2.1).

რკინის ნემსკავები ზომით ბრინჯაოს ნემსკავებზე დიდია, რაც მიუნიშნებს, რომ მეთევზეთა ნაგები, როგორც ზემოთ მოგახსენეთ, უფრო საიმედოდ იგებოდა, რაც საშუალებას იძლეოდა ღია ზღვაში თამამად გასვლისა. კონკრეტულ შემთხვევაში, ეს დასკვნა ემყარება მკვლევართა მოსაზრებას, რომ დიდი ზომის ნემსკავები დიდი ზომის ზღვის თევზების დასაჭერად უნდა ყოფილიყო გამოყენებული (Galili, Zemer, Rosen, 2013: 150).

აღნიშნული ნაგებობა დაგეგმარების, მშენებლობის ტექნოლოგიური თავისებურებებით და თანმხლები არქეოლოგიური მასალით ახ.წ.V-VI საუკუნეებით თარიღდება (ინაიშვილი, თავამაიშვილი, 2010). რკინის ნემსკავი, თავისი პარამეტრებით, სავსებით მიესადაგება აღნიშნული პერიოდის სხვა ძეგლებზე მიკვლეულ ნაკეთობებს.

როგორც ჩანს, მრავალნემსკავიანი ანკესების გარდა ადგილობრივი მეთევზეები ზღვაში

²² ყველაზე ადრეული ქალთა სამარხები, სადაც ნემსკავები იყო ჩაყოლებული, აღმოჩენილია ანგარის ნეოლითური ხანის სამაროვანზე (Сенотрyсова, Мандрыка, Пошехонова. 2014:109) და ინდონეზიის კუნძულ ალორზე (თარიღდება ძვ.წ. X საუკუნით). ალორზის სამაროვანზე დაკრძალულ ქალს 12 ნემსკავისგან შედგენილი ყელსაბამი ეკეთა. მკვლევართა აზრით, შესაძლოა, ქალები ნემსკავით თევზაობაზე იყვნენ პასუხისმგებელნი, ან კიდევ, ქალთა სამარხებში ამ ტიპის ნივთების ჩაყოლება ადგილობრივთა კოსმოგონიური შეხედულებებთან იყო დაკავშირებული (O'Connor, Mahirta..2017:1451-1468). ქართველთა ძველი რწმენა-წარმოდგენების მიხედვით, სათევზაო ბადეს მიეწერებოდა ავი თვალისგან დაცვის უნარი. ბადეს აფარებდნენ ახალშობილ ბავშვს ან ორსულ ქალს, რადგან თვლიდნენ, რომ ავი სულები ყველაზე მეტად მათ ერჩოდნენ. ბადე ნახმარი და წყალში ნამყოფი უნდა ყოფილიყო. რაც უფრო ძველი იყო ბადე, მით უფრო დიდი ძალა ჰქონდა მას (მირიანაშვილი, 1987:232). გარდაცვლილთათვის სამარხში ბადის ჩაყოლება დამახასიათებელი იყო ეგვიპტელებისთვისაც (Anson, 1932:21).

²³ რომაელები დიდ ნემსკავებს (10 სმ და უფრო დიდი ზომის) მოიხმარდნენ მოზრდილ თევზებზე ნადირობის დროს (Casasola, 2010:75). ძვ.წ. I ათასწლეულის I ნახევარში აღმოსავლეთ სლავები დიდ რკინის ნემსკავებს იყენებდნენ დიდი თევზების (ლოქო, ჭორჭილა, ზუთხი, კობრი, ქარიყლაპია და ა.შ.) დასაჭერად (Kyza, 2016:50). არქეოლოგიური გათხრების შედეგად დიდი ნემსკავები ცოტაა აღმოჩენილი, რაც, მკვლევართა აზრით უნდა ადასტურებდეს, რომ ბადით თევზაობისგან განსხვავებით, დიდი ნემსკავიანი ანკესებით თევზაობა ნაკლებად პროდუქტიული იყო: მეთევზეები ამ ტიპის ნემსკავებს მხოლოდ დიდი თევზების დასაჭერად იყენებდნენ (Giron, 2012:215; Ingólfsson, Einarsson, Løkkeborg, 2017:10,15).

²⁴ ბეჭდის ფორმის და წვეროსკენ მიმართული ყუნწის ბრინჯაოს ნემსკავები გავრცელებული იყო რომაულ ეპოქაშიც (Besuijen, 2008:72,Pl. IX,173-5-29). უფრო ტიპურ ფორმას წარმოადგენს ყუნწები, რომლებიც წვერის პარალელურადა იყო მორკალული.

ორკაუჭიანი ნემსკავებითაც თევზაობდნენ.²⁵ ამას უნდა ადასტურებდეს ციხისძირში მიკვლეული დოქი, რომლის ტანზე ორკაუჭიანი ნემსკავის გამოსახულებაა ამოკაწრული (ტაბ. 2). მსგავსი დოქები მრავლადაა აღმოჩენილია პეტრას ციხეზე და ისინი ახ.წ. IV-VI საუკუნეებით თარიღდება (მინდორაშვილი, 2021:13).

2021 წელს, პეტრას ციხის ტერიტორიაზე, ადრე შუასაუკუნეების აბანოსთან მდებარე სამეურნეო ნაგებობის კედელთან, აღმოჩნდა სპილენძის ნემსკავი, რომლის ზედაპირზე მწვანე ფერის პატინის კვალია შემორჩენილი. ნემსკავი „J“ ფორმისაა. კორპუსი, ფაქტობრივად, დაუზიანებლად არის შემონახული (მომტვრეული აქვს მხოლოდ ყუნწის ზედა ნაწილი). ღერო, ყელის მონაკვეთში, ჭრილში მრგვალგანივკვეთიანია, ხოლო მორკალული ნაწილიდან ფხიან წვერომდე - მართკუთხაგანივკვეთიანი. ეს მონაკვეთი, ყელისგან განსხვავებით, სპეციალურადაა გაბრტყელებული. ნემსკავს მახვილი წვერო აქვს. სივრცე ნემსკავი კორპუსის ღეროს და წვერს შორის 2.8 სმ-ია. წვეროსკენ ფხა მკვეთრად გამოკვეთილია, ძირისკენ კი თითქმის პერპენდიკულარულად დახრილი და ბოლოწაწვეტებული (სიგრძე-0,6 სმ).²⁶ ნემსკავის ყუნწი ყელისგან ნიჩბის ფორმის ბრტყელი ბოლოთი (ე.წ. „Spad eye“) არის გამოყოფილი (D-0,6 სმ).²⁷ ანკვისის პარამეტრები: სიმაღლე - 5,6 სმ, სიგანე - 3,3 სმ. ღეროს D- 0,2 სმ.²⁸ ნემსკავის წონა შეადგენს 8, 05 გრამს. (ტა.2-2).

1990 წელს, პეტრას ციხის აღმოსავლეთი გალავნის კედელთან აღმოჩნდა ბრინჯაოს „J“ ფორმის ნემსკავი, რომელიც, თუ არ ჩავთვლით მცირე დაზიანებას (მომტვრეული აქვს ყუნწის ნაწილი), კარგად არის შემონახული. ანკვისის ზედაპირზე იკითხება დამუშავების კვალი. ნემსკავის სიმაღლე 6 სმ, სიგანე 3.2 სმ, ღეროს დიამეტრი 0.1სმ. ნემსკავის ყელი ყუნწისკენ ოდნავ შევიწროებულია, მორკალული ნაწილი კი გაბრტყელებული აქვს. ნემსკავს მახვილი წვერო აქვს. ნემსკავი, ძირიდან წვერომდე, ღეროსთან მიმართებით გარეთაა გადაშლილი. სივრცე ნემსკავის ღეროს და წვერს შორის 2.6 სმ-ია. ფხა პატარა, მცირედ გამოკვეთილი, ძირისკენ დახრილი და ბოლოსკენ წაწვეტებული (სიგრძე- 0,3 სმ). როგორც აღვნიშნეთ, ნემსკავს ყუნწი მომტვრეული აქვს. სავარაუდოდ, ის ბრტყელი ბოლოთი უნდა ყოფილიყო გაფორმებული. ნემსკავის წონა შეადგენს 3,69 გრამს. (ტაბ. 2-3).

1992 წელს პეტრას ციხის ცენტრალურ ნაწილში ახ.წ. VI საუკუნის ფენაში აღმოჩნდა

²⁵ ორი და მეტი კაუჭის მქონე ნემსკავები ნაკლებად გვხვდება ციხისძირის თანადროული ძეგლების გათხრების დროს. მკვლევრები თვლიან, რომ ისინი ძირითადად გამოიყენებოდა კალმარებზე და რვაფეხებზე თევზაობის დროს (Romanović, 2016:27).

²⁶ ასეთი ფხა „არწივის ბრჭალის“ სახელით მოიხსენიება და მეთევზეთა მტკიცებით, მინიმუმამდე დაჰყავს ნემსკავიდან თევზის თავდახსნის შემთხვევები.

²⁷ ასეთი ყუნწით ნემსკავების გაფორმება ფართოდ იყო გავრცელებული. ისინი ძირითადად გამოიყენებოდა საშუალო სიდიდის თევზების დასაჭერად. მიჩნეულია, რომ ამ ტიპის ყუნწი მოსახერხებელი იყო მაშინაც, როდესაც სატყუარათი ნემსკავის სრულად დაფარვა სურდათ (Galili, Zemer, Rosen, 2013:150) რუსულენოვან ლიტერატურაშიც მათ ასევე ნიჩბის (лопата) ყუნწის სახელით მოიხსენიებენ. ზოგი მკვლევარი თვლის, რომ ოვალის ან სამკუთხედის ფორმის ყუნწები სათავეს იღებს რომაული ეპოქიდან (Romanović, 2016:26). უნდა აღვნიშნოთ, რომ ფიჭვნარის ელინისტური ხანის სამაროვნის მასალებით, ნემსკავის ყუნწის ასეთი ფორმით გამოკვეთა უფრო ადრეული ეპოქებში დასტურდება.

²⁸ მსგავსი ფორმის ნემსკავების ქრონოლოგიური დიაპაზონი საკმაოდ დიდია. ისინი ცნობილია როგორც ანტიკური პერიოდის (ძვ.წ. IVს.) პანტიკაპეიონის (Кругликова, 1984:159), რომაული პერიოდის (ახ.წ.I-III ს.) ჰაიფას (Galili, Zemer, Rosen, 2013:150), ბანასას (Trakadas, 2009:220, fig.3.3), ასევე ადრე შუასაუკუნეების (ახ.წ. VII-VIII) ზოსფორის (Хайрединова, 2013: 308) მასალებიდან.

სპილენძის ნემსკავი რომლის ზედაპირზე, ალაგ-ალაგ, მწვანე ფერის პატინის ნაშთია შემორჩენილი. ნემსკავი „J“ ფორმისაა. ღერო ჭრილში მრგვალგანივკვეთიანია. ნემსკავს მომტვრეული აქვს წვერო და ყუნწი. ეს უკანასკნელი, სავარაუდოდ, ბრტყელი ბოლოთი უნდა ყოფილიყო გაფორმებული. ნემსკავის წვერზე ფხა არ იკითხება. ნემსკავის პარამეტრებია: სიმაღლე - 5.0 სმ, სიგანე- 2.5 სმ, ღეროს დიამეტრი - 0.1 სმ.

პეტრას ციტადელში NWსექტორის 42-ე კვადრატში აღმოჩნდა ბრინჯაოს ნემსკავი რომლის ზედაპირზე, ალაგ-ალაგ, მწვანე ფერის პატინის ნაშთია შემორჩენილი. ნემსკავი „J“ ფორმისაა. ღერო ჭრილში მრგვალგანივკვეთიანია. ნემსკავს მომტვრეული აქვს წვერო და ყუნწი. ეს უკანასკნელი ბრტყელი ბოლოთი უნდა ყოფილიყო გაფორმებული. ნემსკავის წვერზე ფხა არ იკითხება. ნემსკავის პარამეტრებია: სიმაღლე - 6.5 სმ, სიგანე- 3.0 სმ, ღეროს დიამეტრი - 0.1 სმ.

2021 წელს, პეტრას ციხის ტერიტორიაზე, ე.წ. სამეურნეო ნაგებობის ჩრდილოეთის კედლის გარეთ, ადრე და გვიანშუასაუკუნეების მასალის შემცვლელ არეულ ფენაში, აღმოჩნდა სპილენძის ნემსკავი, რომლის ზედაპირზე, ალაგ-ალაგ, მწვანე ფერის პატინის ნაშთია შემორჩენილი. ნემსკავი „J“ ფორმისაა. ღერო ჭრილში მრგვალგანივკვეთიანია. ნემსკავს მომტვრეული აქვს წვერო და ყუნწი. ეს უკანასკნელი, სავარაუდოდ, ბრტყელი ბოლოთი უნდა ყოფილიყო გაფორმებული. ნემსკავის წვერზე ფხა არ იკითხება. ნემსკავის პარამეტრებია: სიმაღლე - 6.0 სმ, სიგანე- 1.8 სმ, ღეროს დიამეტრი - 0.1 სმ. ზემოთ აღწერილ ნიმუშებთან შედარებით ნემსკავი ვიწროა: სივრცე ნემსკავის კორპუსის ღეროსა და წვერს შორის შეადგენს 1.4 სმ-ს. ანკესის შუბლი, ძირიდან წვერომდე, ღეროსთან მიმართებით, ოდნავ გარეთ არის გადაშლილი. ნემსკავის წონა შეადგენს 2,5 გრამს. (ტ.2-4).

ციხისძირის ნემსკავები, ფიჭვნარის ნემსკავებისგან განსხვავებით, უფრო მყარი ნაკეთობის შთაბეჭდილებას ტოვებს. ეს გასაკვირიც არ უნდა იყოს, რადგან ნემსკავის სასურველი ფორმების ძიებასთან ერთად ტექნოლოგიური პროცესიც დინამიურად ვითარდებოდა. ფორმათა სრულყოფის ნიშნები ნემსკავების დეტალებში იკითხება: ციხისძირის ნემსკავების ღერო შედარებით ვიწროა, მაგრამ უფრო მყარია და გრძელი. სივრცე ღეროს და წვერს შორის უფრო დიდია, ფხა და ყუნწი კი შედარებით მკვეთრადაა გამოყვანილი. ექვს გარეშეა, რომ ეს შემოქმედებითი პროცესი, გარკვეული ემპირიული გამოცდილების დაგროვებით უნდა ყოფილიყო განპირობებული.

საქართველოს ზღვისპირა ზოლში, ისევე როგორც შავი და ხმელთაშუა ზღვისპირეთის სხვა რეგიონებში (Nedev, Bogdanova, 2021:19-20; Galili, Rosen, 2007:10; Romanović, 2016:78) მიკვლეული თევზჭერის ატრიბუტების, მათ შორის ნემსკავების, ფორმათა იდენტურობა, მიუხედავად მოხმარების ფართო ქრონოლოგიურ დიაპაზონისა, ნათლად მიუნიშნებს მეთევზეობის ტრადიციული მეთოდების და სათევზაო ინვენტარის ფორმების კონსერვატიულ ხასიათზე.



1



2



3



4



5



6



7



8



9



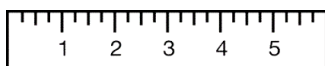
10



11



12-13-14



ფიქვნარის ელინისტური ხანის სამაროვანი. ნემსკავეები:
№1-10 (სამარხი №301); №11 (სამარხი №317); №№ 12, 13, 14 - (სამარხი №292) (კახიძე,
ვაშაკიძე, 2010; კახიძე, ვაშაკიძე, შალიკაძე, 2013).



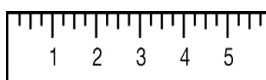
1



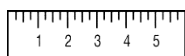
2

3

4



პეტრა-ციხისძირის ნემსკავეები. დოქი ორკაუჭიანი ნემსკავის გამოსახულებით



გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბუკია, მ.** ნარკვევები ქართულ-აფხაზური ლინგვოკულტურული ურთიერთობის ისტორიიდან. ნაწილი I. თბილისი, 2013.
- გოგიტიძე, ს.** ახალი ტიპის საწაფები მახვილაურის ნეოლითური ნამოსახლარიდან. სამხრეთ დასავლეთ საქართველოს ძეგლები. VI, თბილისი, 1977.
- თავამაიშვილი, გ.** ძველი სადგომები სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ახალშავზღვურ ტერასაზე. სამხრეთ დასავლეთ საქართველოს ძეგლები. XXII, თბილისი, 2012.
- ინაიშვილი, ა.** სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს არქეოლოგიური ექსპედიციის 1973 წლის მუშაობის შედეგები. სდსმ, VI, თბილისი 1977.
- ინაიშვილი, ნ., თავამაიშვილი, გ.** არქეოლოგიური გათხრები ციხისძირში 1988 წელს. ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის შრომები. IX, ბათუმი, 2010.
- კახიძე, ა. მამულაძე, შ.** კვამტის ანტიკური ხანის ნამოსახლარი. სამხრეთ დასავლეთ საქართველოს ძეგლები. XVII, თბილისი, 1988.
- კახიძე, ა. ხახუტაიშვილი, დ.** მასალების ძველი ბათუმის ისტორიისთვის. სამხრეთ დასავლეთ საქართველოს ძეგლები. XVIII, თბილისი, 1989.
- კახიძე, ა. ვაშაკიძე, ნ.** ელინიზმი და კოლხეთი. ფიჭვნარი III, ბათუმი-ოქსფორდი, 2010.
- კახიძე, ა. ვაშაკიძე, ნ. შალიკაძე, თ.** ფიჭვნარის ელინისტური ხანის სამაროვანზე 2010 წლის ნოემბერ-დეკემბერში განხორციელებული არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგები. ბათუმის არქეოლოგიური მუზეუმის შრომები, V, თბილისი, 2013.
- მინდორაშვილი, დ.** არქეოლოგიური გათხრები პეტრა-ციხისძირში. ბათუმი, 2021.
- მირიანაშვილი, ქ.** თევზჭერის იარაღის შესწავლისთვის (ანკესი ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით). მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის. XVIII. თბილისი, 1975.
- მირიანაშვილი, ქ.** სათევზაო ბადეების რელიგიური მნიშვნელობა. მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის. XXIII. თბილისი, 1987.
- ნებიერიძე, ლ.** დასავლეთ ამიერკავკასიის ადრესამიწათმოქმედო კულტურის განვითარების ადრეული საფეხური (გვიანმეზოლითი-ენეოლითი). თბილისი, 1986.
- ნეიმანი, ალ.** ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი. თბილისი, 1951.
- ორჯონიკიძე, ა. ჯიბლაძე, ლ.** ადრებრინჯაოს ხანის კულტურათა ურთიერთობისთვის სამხრეთ საქართველოში (ორქოსანის ნასახლარის მიხედვით). ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანი სამხრეთ კავკასიის მილსადენი და არქეოლოგია საქართველოში. თბილისი, 2010.
- სულხან-საბა ორბელიანი.** ლექსიკონი ქართული. I. თბილისი, 1991.
- ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი.** ნაკვეთი I. თბილისი, 1980.
- ქენჭაძე, ვ.** შიკოჭური კალმახური (იქთიოლოგია). თბილისი, 2011.
- Anson, P.F.** Fishermen and Fishing Ways. Published by George G. Harrap & Company Ltd. London, 1932.
- Bekker-Nielsen, T.** The Technology and Productivity of Ancient Sea Fishing. Ancient fishing and fish processing in the Black Sea region. Proceedings of an interdisciplinary workshop on marine resources and trade in fish products in the Black Sea region in antiquity, University of Southern Denmark, Esbjerg, April, 4-5, 2003
- Besuijen, G.** A study of roman settlements at Aardenburg and its metal finds. Leiden. 2008
- Brinkhuizen, D.C.** Some notes on recent and pre-and protohistoric fishing gear from Northwestern

Europe. *Palaeohistoria*. 25. 1983.

Boopendranath, M.R. Basic Principles of Fishing Gear Design and Classification. In book: *Fish Harvesting Systems for Resource Conservation*. Publisher: Central Institute of Fisheries Technology, Cochin. January 2012.

Casasola, D.B. Fishing Tackle in Hispania: Reflections, Proposals and First Results. Proceedings of the international workshop on "Nets and fishing gear in classical antiquity: A first approach" Cadiz, November 15-17, 2007. Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz, 2010.

Castleden, R. *Minoans. Life in Bronze Age Crete*. London-New York. 2001.

Circle Hook Definition and Research Issues. Atlantic States Marine Fisheries. Special Report No. 77 of the Commission. July, 2003.

Diab, A. The Hook as a Fishing Tool in Ancient Egypt. *International Academic Journal of the Faculty of Tourism and Hotel Management Helwan University* Vol. 1, No.1, 2015.

Dütting, M, Hoss, S. Lead net-sinkers as an indicator of fishing activities. *Journal of Roman Archaeology* 27. January, 2014.

Galili, E., Rosen, B. Fishing Gear from a 7th-Century Shipwreck off Dor, Israel. *The International Journal of Nautical Archaeology* (2007).

Galili, E., Zemer, A., Rosen, B. Ancient Fishing Gear and Associated Artifacts from Underwater Explorations in Israel. *Archaeofauna* 22. 2013.

Gartside D.F., Kirkegaard. I.R. *History of Fishing. The role of food, agriculture, forestry and fisheries in human nutrition – Vol. II*. Oxford, 2009.

Gaur, A.S, Sundaresh. A unique Late Bronze Age copper fish-hook from Bet Dwarka Island, Gujarat, west coast of India: Evidence on the advance fishing technology in ancient India. *Current Science*, vol 86, no.4, February, 2004.

Giner, C.A. Fishing Nets in the Ancient World: The Historical and Archaeological Evidence. Ancient nets and fishing gear. Proceedings of the international workshop on "Nets and fishing gear in classical antiquity: A first approach" Cadiz, November 15-17, 2007. Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz, 2010.

Giron. J.M.V. La pesca con cana y sedal en el Circulo del Estrecho. *Pescar con Arte. Fenicios y Romanos en el Origen de los Aparejos Andaluces*. Catálogo de la Exposición EAELO CLAUDIA, diciembre 2011-julio 2012. Darío Bernal Casasola. Editor Científico.

Ingólfsson, O.A., Einarsson, H.A., Løkkeborg, S. The effects of hook and bait sizes on size selectivity and capture efficiency in Icelandic longline fisheries. *Fisheries Research*. Vol.191, July 2017. <https://doi.org/10.1016/j.fishres.2017.07.001>

King, A. Examination of the Economic Role of Table Fish in Ancient Rome. Submitted to the graduate degree program in Classics and the Graduate Faculty of the University of Kansas in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts. April, 2013.

Lukacovic R., Uphoff J. H. 2002. Hook location, fish size, and season as factors influencing catch-and-release mortality of striped bass caught with bait in Chesapeake Bay.. *American Fisheries Society Symposium* 30. 2002.

McGrath, S. Butcher, P. Broadhurst, M. Cairns, S. Reviewing hook degradation to promote ejection after ingestion by marine fish. *Marine and Freshwater Research* January 2011. www.

publish.csiro.au/journals/mfr

Meka, J. The Influence of Hook Type, Angler Experience and Fish Size on Injury Rates and the Duration of Capture in an Alaskan Catch-and-Release Rainbow Trout Fishery. *North American Journal of Fisheries Management*. Vol.24, Issue 4, 2004.

Mylona, D. Aquatic animal resources in Prehistoric Aegean, Greece. *A Journal of Biological Research-Thessaloniki*, 2014.

Nedev, D. Bogdanova, T. Archaeological data on fishing and the exploitation of fishery resources in Apollonia pontica (6th-2nd c. BC). Fishing and Greek colonisation in the Black Sea during Antiquity, International congress (3th-4th June 2021).

O'Connor, S, Ono, R., Clarkson, C. Pelagic fishing at 42,000 years before the present and the maritime skills of modern humans. *Science* 334. 2011.

O'Connor, S, Mahirta, Carro, S. Hawkins, S, Kealy, S, Louys, J, Wood, R Fishing in life and death: Pleistocene fish-hooks from a burial context on Alor Island, Indonesia. *Antiquity* , Vol. 91, Issue 360, December, 2017.

Ono, R. Ethno-archaeology and early Austronesian Fishing in Near-shore Environments. *The Journal of the Polynesian Society*. Vol. 119, No. 3 (September 2010).

Pajdla, P. Overview of prehistoric tools connected with fishing in the Upper Mesopotamia Examples of fishing gear from Abu Hureyra, Körtiktepe and Nemrik discussed on the background of ethnographic evidence. Brno, 2104.

Pedergrana, A., Cristiani, E., Munro, N., Valletta, F., Sharon, G. Early line and hook fishing at the Epipaleolithic site of Jordan River Dureijat (Northern Israel). *PLOS ONE*. 16,10. 2021.

Potts D. T. Fish and fishing. *Developments in Farming, Animal Husbandry, and Technology. A Companion to the Archaeology of the Ancient Near East. First Edition.* Edited by D.T. Potts. Blackwell Publishing Ltd. 2012.

Riehl, S., Siebert, A., Kurt W. Alt, K., Özkaya, V. Living by the Water—Boon and Bane for the People of Körtik Tepe. *Neo-Lithics* 2/10. The Newsletter of Southwest Asian Neolithic Research Special Topic on The Domestication of Water. 2010.

Romanović, D. Čovjek i more - Ribolov u antici kroz fundus Arheološkog muzeja Zadar (Man and the Sea - Fishing in Antiquity through the Holdings of the Archaeological Museum of Zadar). Zadar, 2016.

Sahrhage, D, Lundbeck, I. A History of Fishing. Springer-Verlag Berlin Heidelberg New York London Paris Tokyo Hong Kong Barcelona Budapest. 1992.

Saly, N.T, Gipson, E, Meenakumai, B, Ashraf, P. Fishing Hooks:A Review. *Fishery Technology*, Vol. 44 (1), 2007.

Sharvit, J. Fishing-net weights from the 'fisherman's grave,' Akhziv. "Atiqot". May, 2013.

Trakadas, A. Piscationes in mauretania tingitana: marine resource exploitation in a roman north African province. Vol. 1. Thesis for the degree of Doctor of Philosophy. University of Southampton. July 2009.

Urteaga Artigas, M. *Erromatar garaia*. Gipuzkoako Foru Aldundia, Kultura, Euskara, Gazteria eta Kirol Departamentua, Diputación Foral de Guipúzcoa, Departamento de Cultura, Euskera, Juventud y Deportes. 2002.

Агаджанов, С. Очерки истории огузов и туркмен Средней Азии IX-XIII вв. Ашхабад, 1969.

Асланов, Г. Из истории материальной культуры Кавказской Албании I-IV вв. В сб.: Вопросы истории Кавказской Албании. Баку, 1962.

Блавадский, В. Харакс. Материалы и исследования по археологии СССР. Москва, 1951.

Кадеев, В. Очерки истории экономики Херсонеса в I—IV вв.н.э. Харьков, 1970.

Кругликова И. Сельское хозяйство и промыслы. Археология СССР. Античные города Северного Причерноморья. М, 1984.

Куза, А. Рыбный промысел в Древней Руси. 2016.

Куманцов, М. Райков, В. История развития рыболовства в Болгарии. Москва, 2012.

Ляшкевич Э. Рыболовство в средневековом Гродно (по материалам раскопок Старого замка). Гістарычна-археалагічны зборнік, № 19. Мінск, 2004.

Микеладзе, Т. Хахутаишвили, Д. Древнеколхидское поселение Намчедури, I, Тбилиси, 1985.

Мосияш, С. Пути любительского рыболовства: от древности до наших дней, Санкт-Петербург, 2012.

Парович-Пешикан, М. Некрополь Ольвии эллинистического времени. Киев, 1974.

Сенотрусова, Мандрыкина, Попехонова, Особенности погребальной обрядности средневекового населения Северного Приангарья (по материалам могильника Проспихинская Шивера IV). Вестник археологии, антропологии и этнографии. Тюмень, 1(24) 2014.

Хайрединова, Э. Костюм городского населения Боспора в VII-VIII вв. (по находкам из некрополя в Босфорском переулке. Боспорские исследования, вып. XXVIII, 2013.